

Preferencje rolników względem schematów rolno-środowiskowych w Dolinie Biebrzy. Jak chronić bioróżnorodność i tradycyjny krajobraz na terenach rolniczych?

Pomiędzy czerwcem a sierpniem 2017 r. oraz w marcu 2018 r. przeprowadziliśmy badanie ankietowe na grupie 470 rolników zarządzających gospodarstwami na obszarach Natura 2000 „Dolina Biebrzy” i „Ostoja Biebrzańska”. Naszym celem było:

- (1) zebranie preferencji rolników względem schematów rolnośrodowiskowych, oraz
- (2) odpowiedź na pytanie czy dostarczenie rolnikom dodatkowych informacji o korzyściach środowiskowych wynikających z ekstensywnych praktyk rolniczych może pozytywnie wpłynąć na ich decyzje.

W ten sposób sprawdziliśmy dwa potencjalne narzędzia polityki chroniącej bioróżnorodność i tradycyjny krajobraz rolny: programy rolnośrodowiskowe i kampanie informacyjne służące zwiększaniu świadomości środowiskowej rolników.

W badaniu rolnikom proponowane były hipotetyczne nowe kontrakty (zgodne z obecnymi wymogami PROW, pełne opisy znajdują się w załączonej ankiecie), które mogli uporządkować zgodnie z własnymi preferencjami albo odrzucić. Proponowane kontrakty można podzielić na 4 kategorie zgodne z rodzajami ziemi i produkcji:

1. Ziemie orne: zastosowanie kontroli nawożenia, dywersyfikacja upraw lub stosowanie międzyplonu
2. Torfowiska: podstawowa lub rozszerzona ochrona
3. Łąki (w tym murawy, zmiennowilgotne łąki trzęślicowe, półnaturalne łąki wilgotne i świeże): ekstensywne użytkowanie kośne lub pastwiskowe
4. Produkcja zwierzęca: ograniczenie obsady zwierząt

Na podstawie kontraktów, które rolnicy wybierali jako najkorzystniejsze dla siebie i swojego gospodarstwa możemy oszacować ich średnie **gotowości do przyjęcia rekompensaty za kontrakty o określonych parametrach** gotowość do przyjęcia rekompensaty to kwota jaką rolnik jest gotów przyjąć w zamian za wykonywanie określonych praktyk rolnych, które obniżają jego zyski, czyli innymi słowy minimalna dopłata jaką trzeba mu z tego tytułu przekazać.) Sprawdziliśmy jaki wpływ na decyzje rolników mają **różne atrybuty kontraktów** (praktyka rolna, czas trwania, możliwość przerwania, wysokość dopłaty) i czy wybory te różnią się dla rolników i gospodarstw o różnych cechach.

Ile trzeba średnio zapłacić rolnikom za przystąpienie do poszczególny kontraktów?

Średnie kwoty, jakie rolnicy biorący udział w badaniu byli gotowi przyjąć w zamian za następujących realizację praktyk środowiskowych to w zaokrągleniu:

- Grunty orne:
 - Kontrola nawożenia: 125 zł/ha rocznie
 - Dywersyfikacja upraw: 175 zł/ha rocznie
 - Międzyplon: 122 zł/ha rocznie
- Torfowiska:
 - Podstawowa ochrona torfowisk: 60 zł/ha rocznie
 - Rozszerzona ochrona torfowisk: 655 zł/ha rocznie
- Ekstensywne użytkowanie łąk (kośne lub pastwiskowe): 80-100 zł/ha rocznie
- Ograniczenie obsady zwierząt: 121 zł za DJP zmniejszenia na rok

Przedstawione powyżej konieczne dopłat to oszacowania średnie. Na podstawie odchyłeń standardowych możemy powiedzieć, że pomiędzy gospodarstwami występuje znaczące zróżnicowanie w tym względzie.

Jakie charakterystyki kontraktów zwiększają uczestnictwo rolników w schematach rolno-środowiskowych?

Wysokość rocznej wymaganej **dopłaty rośnie wraz z długością kontraktu**. Za kontrakty 3-letnie rolnicy wymagają dopłat zbliżonych do podanych powyżej, za kontrakty 5-cio letnie kwot 2-3 razy wyższych, a kontrakty 10-cio letnie kwot 5-10 razy wyższych. Obecne 5-cio letnie kontrakty wydają się być rozsądnym kompromisem pomiędzy długookresową perspektywą powstawanie korzyści środowiskowych, a potrzebą kontroli nad decyzjami zarządczymi widoczną w preferencjach gospodarstw. Gdyby w konstrukcja kontraktów umożliwiała **przerwanie ich realizacji** bez zwrotu uprzednio otrzymanych dopłat, to **koszty takiej polityki byłyby znacząco niższe**.

Jakie czynniki objaśniają zróżnicowanie preferencji wśród rolników?

Zróżnicowanie kwot, jakie rolnicy chcą otrzymywać w zamian za kontrakty, jest znaczne. Zrozumienie czynników kształtujących preferencje względem dopłat pozwoli na zaprojektowanie kontraktów dostosowanych do potrzeb gospodarstw –efektywniejszych i szerzej akceptowanych.

Doświadczenie w schematach:

- Rolnicy decydujący się na jeden schemat środowiskowy są również bardziej chętni, aby wejść w inne schematy.
 Rolnicy, którzy kiedykolwiek uczestniczyli w kontraktach preferują kontrakty na kontrolę nawożenia i dywersyfikację, są chętniejsi podstawowej ochronie torfowisk i ekstensywnej ochronie łąk oraz chętniej zredukują DJP niż rolnicy bez doświadczenia udziału w schematach.

Specjalizacja gospodarstwa:

- Rolnicy specjalizujący się w produkcji roślinnej są bardziej skłonni przyjmować kontrakty dotyczące dywersyfikacji upraw. Rolnicy z większym arealem bardziej preferują kontrakty

na nawożenie i dywersyfikację niż inni, są także bardziej gotowi zaakceptować zmniejszenie DJP.

- Rolnicy specjalizujący się w produkcji zwierzęcej żądają mniejszej rekompensaty za redukcję liczby zwierząt o 1 DJP. Z drugiej strony, rolnicy z większym łącznym DJP choć żądają mniejszej rekompensaty za redukcję DJP, ale są też bardziej niechętni dłuższym kontraktom na redukcję DJP i bardziej cenią możliwość przerwania takiego kontraktu.

Zmienne socjodemograficzne:

- Starsi respondenci, o wyższych dochodach i z większych gospodarstw domowych są bardziej skłonni realizować kontrakty na gruntach ornych.

Czy informacja o korzyściach środowiskowych może zachęcić rolników do udziału w schematach?

W ankiecie losowo wybranym rolnikom dostarczaliśmy dodatkowe informacje o tym, jaki jest cel przyrodniczy praktyki objętej kontraktem. Dodatkowa informacja miała dwójaki wpływ na wybory respondentów:

- Z jednej strony, zmniejszyła gotowość do przystąpienia do rozszerzonej ochrony torfowisk i spowodowała, że respondenci byli bardziej niechętni zmniejszaniu DJP i zwiększaniu długości tych kontraktów.
- Z drugiej strony, mniej istotna była dla nich możliwość rozwiązania kontaktu.

Ponadto, w ankiecie mierzyliśmy wiedzę o ptakach zamieszkujących Dolinę Biebrzy przedstawiając respondentom quiz.

- Większą znajomością gatunków ptaków wykazali się rolnicy zarządzający gospodarstwami na terenie Biebrzańskiego Parku Narodowego, prowadzący działalność ekologiczną, uczestniczący w schematach oraz posiadających na obszarze swojego gospodarstwa cenne siedliska.
- Im więcej ptaków byli w stanie rozpoznać prawidłowo rolnicy, tym bardziej skłonni byli przystąpić do kontraktów na ochronę torfowisk (podstawową i rozszerzoną), ekstensywne wykorzystanie łąk, chętniej zmniejszyliby DJP, ale jednocześnie mniej byli przychylni dłuższym kontraktom na zmniejszenie DJP.

Podsumowanie i inne wnioski

Czynnikiem zwiększającym uczestnictwo rolników w praktykach rolnośrodowiskowych jest **elastyczność kontraktów**. Rolnictwo jest działalnością gospodarczą obciążoną wieloma ryzykami. Elastyczność kontraktów pozwala na aktywne zaangażowanie w decyzje zarządcze i uniknięcie ryzyka związanego ze zmieniającymi się warunkami rynkowymi (ekonomicznymi), środowiskowymi i pogodowymi.

Elastyczność kontraktów może zmniejszyć koszty polityki rolno-środowiskowej. Pryzmat ograniczenia kosztów polityki rolno-środowiskowej jest jednak równie ważny co maksymalizacja korzyści środowiskowych. Skrócenie kontraktów w celu zmniejszenia kosztów może być równoznaczne z całkowitą utratą powstających **w długim okresie korzyści środowiskowych**. Z drugiej strony, implementowanie restrykcyjnych i niedopasowanych do zmiennych warunków (sztywnych) kontraktów może nie tylko wiązać się z olbrzymimi kosztami dla gospodarstw rolnych, ale również nieść za sobą ryzyko negatywnych skutków środowiskowych, społecznych, finansowych (szkód) i presji odszkodowawczej. Przykładem mogą być okresowe powodzie. Należy zatem rozważyć różne możliwości uelastyczniania kontraktów, w celu dostosowywania ich do lokalnych i zmiennych warunków.

W tym celu praktyki rolno-środowiskowe powinny mieć możliwie **lokalny charakter**: być tworzone zgodnie z lokalnymi wymogami środowiskowymi i wiedzą lokalnych ekspertów. Powinny również zakładać wyjątki, w których od kontraktów można, po konsultacji z lokalnymi ekspertami i spełnieniu niezależnych od decydentów warunków, odstąpić. Warunki takie, choć wymagają **monitoringu** niepożądanych zmian, wydają się tańsze niż monitoring korzyści środowiskowych (kosztowny) czy monitoring faktycznej realizacji praktyk. Ze względu na asymetrię informacji (rolnicy wiedzą o swoich praktykach znacznie więcej niż zewnętrzne instytucje), monitoring realizacji praktyk jest nie tylko bardzo kosztowny, ale czasem niemożliwy.

Wyniki pokazują, że kwoty jakie rolnicy są gotowi przyjąć w zamian za uczestnictwo swojego gospodarstwa w schematach są zróżnicowane. Efekt **wielkości i specjalizacji produkcji gospodarstwa** może mieć ważne konsekwencje, gdy dopłaty za hektar są od tych cech niezależne. Przykładowo, większe gospodarstwa mają niższe koszty realizacji kontraktów na gruntach ornych. Z tego względu, duże gospodarstwa mogą być nadmiernie kompensowane za wykonywanie praktyk, a małe wchodzić w nie mniej chętnie. Rozwiązaniem mogłyby być płatności regresywne, niższe dla większych gospodarstw. Takie rozwiązanie wymagałoby jednak zabezpieczenia przed rozdrabnianiem gospodarstw, aby schematy mogły być wprowadzane na większych, połączonych ze sobą obszarach.